

Stjepan BANEK

Predavanje Blaža Gecija

Prostrani prozor prizemlja mlina bio je sastavljen od dvadesetak malih okanaca, koja su zaprašena i prahom i brašnom, kod pu-

(Josip Generalić)

nog dnevnog svijetla, izgledala kao debela mliječna stakla.

Sada, sve bržim nadolaskom mraka, činilo se kao da je netko širokih leđa, nepomičan zastao pred prozorom i stakla su sve više postajala tamnija, neprozirnija i mutnija tako da su ljudi i stvari u mlinu tonuli sve jače u tamu.

I riječi razgovora, ranije izgovorane svom načinom glasa, rasplinule su se u šumu kotača, jednoličnom kloparanju remenja, mormoru mlinskih kamenova i huku vode, koja je negdje napolju neprestano ulazila u otvor turbine i iz nje izlazila šumna i zapjenjena.

Ljudi, čiji su se tamni obrisi još nazirali, šutjeli su.

Skoro tjedan dana, zbog niskog vodostaja, malo se je mljelo, pa se je u mlinu nakupilo mnogo vreća, vrećica i »culanjaka«, poredanih uza zid gotovo čitavom stijenom u dva, pa čak i u tri reda, tako da se je čovjek mogao jedva provući do drvenih stuba što su vodile u prostoriju prvog kata, u »pajtleraj«.

Prošlih dana pala je kiša i nadošla voda Glibokog i od jučer dva su kamena neumorno mljela duboko u noć.

Zato su večeras ljudi sjedili na vrećama i strpljivo čekali na svoj red za meljavu. Navala je, to se vidi, i ako sam ne dođeš u mlin i strpljivo ne čekaš i ne paziš na red, tko zna kad će ti biti kukuruz samljeven.

Običaj je kod ovakvih navala, dođeš li sam u mlin i čekaš, porazgovoriti se u četiri oka s »obermlinarom« Blažom i onako mu nehajno i kao slučajno, tobože da drugi ne vide, turnuti u ruke bocu vina.

— Blaž, znam da si potreban... Na, malo se okrepi... I naj na me zabit!

Blaž bi tada prošao rukom po svojoj obično neobrijanoj bradi, na čijim su se dugim dlakama uhvatila zrnca brašna, obrisao bi usnice, pogladio nos, podigao brašnjavu kapu, osmijehnuo se i zagledao nekamo mimo sugovornika, zadovoljan, pun svoje moći i svoje vlasti, rekao bi:

— Gledel bom... gledel... Vidiš puno je posla... K vrago si baš denes trebate... Kulki ljudi čekaju... sli... sedni, čkomi i čekaj... Flašo sigurno mam ne trebaš?

Pažljivo bi uzeo bocu, sakrio je ispod kaputa i odnio u prvi kat, u »pajtleraj«. Tko zna gdje, ali u »pajtleraju« moralo je biti skriveno dosta i punih i praznih boca! Za svoje »štihe«, veoma često, Blaž bi kao zabrinut, gegajući i kašljući, odlazio u prvi kat i svakim povratkom u prizemlje postajao bi sve veseliji i razgovorljiviji.

Sada, u ovom polumraku, »obermlinar« Blaž Geci sjedi na svome »šamerlinu« nad-

lakćen na koljena podbočene glave šakama, podignute kape spuštene na potiljak, kao da nešto razmišlja i zato šuti. Do sada je, od vremena kako se je spustio iz »pajtleraja« u prizemlje, »gde si je malo prespak«, više od punog sata, razdragan tko zna čim, ozbiljno i podrugljivo, pričao o svome »fremtovanju« po svijetu, o državama, gradovima i mjestima koje je pješice prošao, o mlinovima u kojima je radio, o gazdama koje je služio, o ženama koje je sretao, o motorima, lađama, avionima, željeznicama, cirkusima, pićima koja je pio i o mnogočem drugome što mu se je usjeklo u pamćenje.

Ljudi su ga pažljivo slušali, nisu ga mnogo pitali ni tražili razjašnjenja jer su znali da to ne voli.

Sadašnje Blaževo razmišljanje i njegova šutnja sigurno su samo mali potreban mu predah.

I tako bi.

Blaž je nenadano podigao glavu, okružio pogledom oko sebe i nastavio.

— Hm... ljudi moji, tak vam je to vu velkom svetu. Je... to se tak lefko ne da sprevedati... Treba to videti... Treba svetom prejt! A vi? Gde ste, pri vraži materi, vi bili? Kaj ste vidli? Nigdi i nikaj! Celi vam je život prešel f uvi selendri na par rali grunta i ve mislite da ste boga prijeli za brado, a z dneva vu den orete, kopate, sejte, ženjete, kosite, sečete, cepate, štale čistite, gnojta nosite, krave hranite i pod rep im gledite i dva pol na leto tidete na sejem f Koprivnico i čudite se kak tam sega jega... Baš ste bogci bistrički! Kaj vi znate kaj je to burza, mešetari, ne ovi na sejmu svinjski i kravski, svetska trgovina, kakvi se posli delajo z vašom pšenicom, z vašom kuruzom, z vašim svinjama i z vašim kravami? Nigdi neste bili, ništ neste vidli, ništ se neste nafčili i ništ ne znate! Tak je, bogibogme...

Ljudi su i dalje mirno sjedili na vrećama okruženi sve jačom tamom i samo bi od časa na čas neki se malo pomakao, neki zakašljao ili jače povukao dim cigarete i u trenu od žara cigarete nejasno bi se ocrtali grubo obrisi ruke mu i ustiju.

Sve to već oni znaju. U četiri godine od kako se Blaž Geci vratio iz svijeta u selo, ostario i bez ičega s nekim starim kovčegom, i zaposlio u mlinu, naučili su da im supijan, uvijek poslije razdraganog pričanja o svome »fremtovanju«, očita »bukvicu« o njihovom neznanju, njihovoj »bokčiji«, njihovoj nepokretljivosti, žabokrećini »f koji živijo«, o »bedakima koje si varajo« i o tome »kak ništ ne znajo čega sega jega na te i mali i velki kugli zemalski«.

U sve većoj tami mlin je i dalje postojano i jednolično mumljao, kao neka razljućena životinja, lagano se tresao, a mlinsko je kamenje, kao široki i teški zub, mljelo žuti kukuruz. U toj bučnoj tami mirisalo je na mašinsko ulje, svježe kukuruzno brašno, vlagu i domaći duhan kojeg su ljudi pušili umotanog u novinski papir.

— Prokleti Blaž... si me čul... rekao je Matek Mihalićev Blažev vršnjak, teško govoreći bez par prednjih zubiju. — Je l te sam vrag tera da se navek moraš na nas očesati... kak da si ti nekaj drugo...?

I drugi su mislili nešto da kažu... da mu se suprotstave... da sebe obrane... ali.. zašto... koje od toga koristi?! Da li se isplati radi gluposti izgubiti red za meljavu? A čekam »od polneva«! Neka Blaža vrag

nosi!? On zna svoje, a ja znam svoje. Pa ipak on mnogo toga znade. Čak ga je i lijepo slušati kad ozbiljno pripovijeda o svome »fremtovanju«. Vražja je to stara pijandura! Svu je svoju mladost i muževno doba ostavio negdje na cestama, ženio se nije nikada i sada pod starost, kad se je nenadano, vratio kući, rasprodao je i ono malo »grunta« što mu je, kao nasljedstvo, ostalo po ocu i majci, nastanio se je kod brata i u redu mu plaća i stan i hranu. A, vidiš, uvijek ima sreću, jer se je odmah po povratku zaposlio, i to kao »obermlinar«, u ovom Vukovićevom mlinu! Tko bi sve ono razumio što on supijan i razdragan nekada znade pripovijedati? A tko da i njega razumije kad veli »meni grunta ne treba, dosta so mi još kak tak zdrave dve roke i moja pamet f glavi«?

(Josip Generalić)

Blaž je lagano ustao sa »šamerlina« i okrećući se, kao da traži Mateka Mihalićevog u tami, blagim tonom reče:

— Moram, Matek, moram... si me razmel... Si ste vu ti selendri zaspali i trdo spite i nikoga nega da vas zbudi...

Zatim je pažljivo, tapkajući i pipajući, prišao »grotlu«, pružio ruku pod toplo kukuruzno brašno što je curilo, tiskao ga šakama i zatim pustio da mu protječe kroz prste.

— Pero, hej, Pero, kaj spiš, bom pustil još pol zrna, a ti već jempot dojdi i vužgi lampo. Prokletstvo, već se baš ništ ne vidi... viknuo je.

Jak Blažek glas uznemirio je ljude na vrećama, počeli su se vrpeljiti, kašljati, a netko je i ustao gurnuvši nešto što je palo i štropotom se kotrljalo cementnim podom.

— Koga vruga rušiš? Čekaj dok vužgemo svetlo! Sedi de si do ve sedel! Je l te je baš ve počelo nekaj vu nju pikati... il' te je sam vrug počel naganjati... ljutito je podviknuo Blaž.

Za čas se je u uglu lijeve strane stropa, na otvoru ulaza u prvi kat, pojavilo blijedo svijetlo petrolejke, da se kasnije, kad se je Pero spustio u prizemlje razlije čitavom prostorijom i osvjetli je bljedom svjetlošću.

Svjetiljka obješena o čavao stupa osvjetljavala je koliko toliko oba kamena, ali su ostali dijelovi prostorije ipak ostali u polutami.

Pero naučnik, koji će u jesen postati kalfa, bio je nizak, slabašan mladić, uleknutih prsiju, duguljasta lica i pospanih očiju, koje je objesivši lampu počeo trljati jer je do sada spavao.

— No, ve hodaj, vrug te nahodal, kam god očeš... mrmljao je Blaž još uvijek zabavljen kod »grotla«.

U osvjetljenoj prostoriji ljudi su se još više uznemirili. Počeli su se bolje namještati na vrećama, okretati se oko sebe, protezati, zijeovati, podizati i ponovo bolje namještati kape i šešire, trljati ruke, ustajati i savijati domaći duhan u novinski papir.

Ludva Hrmanov, suh, slabašan, neobrijan pedesetogodišnjak, s masnim šešikom, koji je već davno izgubio svoj prvobitni oblik, s povelikim brkovima, koji su mu stršili na obje strane kao bodlje u ježa, gurao je laktom Mišku Vlakovićevog, koji je naslonjen na zid, spuštenom kapom na lice, otvorenih ustiju spavao.

— No, kaj je... zbudi se... što je videl f melino spavati!

A Miška Vlakovićev, mladić dvadesetih godina, širokog, dobroćudnog lica, probuđen, povukao je kapu s lica i ne maknuvši se,

začuđeno je promatrao ljude oko sebe, pri-sjećajući se, još uvijek otvorenih ustiju, gdje se to nalazi.

Gusti Drkov, sijedi, smežurani starac, u kratkom pohabanom zimskom kaputu, kapom na glavi i blatnim čizmama, vadio je iz džepa lulu i punio je domaćim duhanom, kojeg je prije toga dobro zgnječio u šaci.

Miško Jakopančev, jak četrdesetogodišnjak, bez zimskog kaputa, sa šalom omotan- nim oko vrata, pospan, žmirkao je očima, protezao ruke i skinuo kapu prošavši rukom kroz crnu, grguravu kosu, mlatarajući blat- nim cipelama kao medvjed zburjen u svom miru.

— Si videl tolvaja, hoda po kmici i ruši lopate. Hm... hm... hm... Samo je malo trebalo i našla bi se med remenjem, a unda med kotači i unda... Što bi bil kriv? Sigur- no, nišče! Tolvaji! Si bi vi čkomeli kad vam je nešče podrezal jezike, kaj ne... vi- kao je Blaž podižući lopatu koja se je dokotrl- ljala čak do njegovih nogu.

Jožek Zvonarekov malen, suhonjav čov- ječuljak u predugačkom zimskom kaputu, zburjen zastao je pred izlaznim vratima. Znao je da su Blaževe riječi njemu upućene, jer on je još kad nije bilo svjetiljke sišao s vreća i srušio lopatu htijući da izađe. Tren- utak je zastao, okrenuo se k Blažu, i kad je vidio da su Blaževe riječi upućene svima pogladio je brkove i izašao. Kako je otvorio vrata tako je na čas val svježine preplavio prostoriju u kojoj su prevladali mirisi do- maćeg duhana. Jožek je već zatvorio vrata i nije čuo kako je Blaž i opet glasno i osorno rekao:

— Prokleti dvonožec nigdar nemre biti na meru!

Na te riječi začuo se je smijeh, a negdje iz kuta naročito glasan.

— Ha, ha, ha, ha, ha.

— Kak ste to rekli, Blaž? Kak? Ha, ha, ha. Dvonožec! Ha, ha, ha... ponavljao je Đurek Šmigočev dolazeći bliže k Blažu iz tame kuta s rukama u džepovima hlaća, dok mu se je čik priljepljen za donju usnicu tresao i iskrio.

Od svih mladih po godinama, koji su se nalazili u mlinu, Đurek je najslobodnije mo- gao da razgovara s Blažom, jer on zapravo nije ni čekao red za meljavu, u mlinu je bio tako da mu vrijeme prođe u razgovoru s ljudima. Osim toga i on je zanatlija izučeni »hacar«. Đurek ima uvjerenje, pravo pravca- to uvjerenje, da je pred komisijom u kotaru položio ispit za ložača parnih kotlova. Zato svake godine u ljetnim mjesecima dok se vrši žito na gmajni Đurek loži parni stroj

Matije Sokača, a u ostalo vrijeme krpa lonce, popravlja ključanice, vinogradske prskalice, bicikle i ostalo. Sam za sebe kaže »da se razme i vu špengleraj«.

— Blaž... ste čuli... odkod ste pak zvekli reč dvonožec. Ha, ha, ha...

Neki od prisutnih potiho su se smijuckali, a drugi koji još nisu shvatili o čemu se radi, znatiželjno su uprli svoje poglede i u Blaža i u Đureka.

— Kaj?

— Kak?

— Kaj je rekel?

— Si ti čul?

— Dvonožec, kaj je to?

Blaž je, i dalje zabavljen oko »grotla« i mlinskog kamena, osjetio kako ga sve oči prisutnih gledaju, pa se je očiju uprtih u zemlju okrenuo, privukao »šamerlin« i sjeo.

Smijeh, pomiješan s riječima i stalnom bukom mlina, još je prevladavao.

Blaž se nije smijao. Razmišljao je. Mirno je izvadio cigaretu, zapalio je, gladio nos, a pogled mu je bio uprt u vrh nezažnirane cipele bijele od brašna.

Odjednom je podigao glavu i desnu ruku s cigaretom između prstiju te prošao pogledom po pristunima.

Poplava smijeha i riječi počela se je zastavljati.

Uprvši prstom u Đureka Blaž ga ozbiljno upita:

— Reći ti meni, »mašinst« Šmigočev, kaj se tak debelo smeješ, kaj znači reč dvonožec? Znaš li to?

Đurek, pomalo zbunjen, gledao je Blaža začuđenim pogledom.

— A, vraga ti znaš! — ni ne sačekavši odgovor nastavio je Blaž posprdno odmahnuvši rukom.

Ljudi su zašutjeli. Razmišljali su: ni vrag da se je Blaž resrdil? Kaj bo ve? pitali su se. Am šala je šala! Ali što zna kaj Blaž misli?

Tišinu je prekinuo dubokim i hrapavim glasom stari Gusti Drkov, tko zna iz kojih razloga, da li da ugodí Blažu, jer baš sada je Gustijev red za meljavu i njegova se kukuza melje ili da opravda i sama sebe jer se je i sam smijao.

— Imaš praf Blaž, nit Đurek niti drugi ne znaju kaj reč dvonožec znači, a smejo se kak norci. No, je l' tak treba?

Blaž, praveći se kao da Gustijeve riječi nije ni čuo, raširenih nogu, zagledan u svoje prašnjave cipele, povuče dim cigarete, otrese pepeo i nastavi:

— E, moj »hacar« Šmigočev, na ovi kugli zemalski živijo dvonošci i četveronošci. Znaš

ti to? Hm... vraga znaš! Dvonošci su ljudi, a četveronošci životinje. Ludi imaju hrptenjačo i hodajo z glavom gori, imaju noge i imaju roke. Z rokami delajo... ali ne samo z rokami... imaju i pamet... Imajo mozak... um... kak školani ljudi velijo... Znaš ti, filozof krušne peći, kaj je to pamet? To tije nekaj s pomoću čega ljudi mislijo. Životinje ne mislijo. Samo čovek misli... ali preveć puno jega ljudi koji baš ništ ne mislijo? Med njimi si ti prvi! Da bi ljudi, mislili, da bi dobro mislili i sebi i drugomu, ne bi unda bilo bokčije, ne bi bilo gladi, ne bi bilo svađe, ne bi se tožili, ne bi se tokli, ne bi bilo rata... živelí bi kak ljudi... živelí bi kak braća. Rekel sem ne bi bilo rata... A f ratu, ljudi moji, bogec bogca kole, vužize mu hižo, uništava letinu... i vrag si ga znal kaj se ne dela... Negda, zdavnja, tu f Evropi bil je tridesetgodišnji rat. Da znate bil je rat kaj je trajal trideset let. Preveć dogo. Trideset let tokli so se bogci med se bom za kneze i care, biškupe i vladare, za vraga i sotonu, a ne sa sebe, za svoju pravicu i za svoje dobro. Isto tak je bilo i vu svet-skem ratu. Kaj ne, Gusti? Smo bili skup. Vidiš, takov je dvonožec. A četveronožec? I uni se potočejo, kaj ne? Srećno se na gmajni dva vola i, vrag bi ga znal za kaj, zaleti se jeden na drugoga, prignejo glave i vudrijo se z rogi i čelenkami, jempot, dvapot, tripot i — beh — potli jeden drugega liže. Što je još videl da so se voli tokli ili boli tridesti let? A ljudi? Je, je, tak vam je to... Ste me razmeli?... I vi se med se bom svađite, tožite i točete radi grunta, radi međe, radi reči kaj ste jen drugomo rekli vu svađi ili pijani i unda hodate leta k sodo, plaćate fiškale i gda se to zvrši zračunate kak ste i jena i druga strana bili bedaki... Kaj ne? Što je parnico dobil od vas? Jenó je sigurno... fiškali! A ve čuj me ti »hajduk« Šmigočev! Po duši mi reći, je l' je igdar tebe gda si išel vesel z goric pričeval koji četveronožec i vudril te s kolcem kak je to v jesen napravil Bartol Novakov kaj si mo preoral međo, ampak kak je to napravil Kajtan Đurđ vu zimi kaj je mene pričeval i vudril kaj mu nisem prodal zemlu vu Štrčevi krči? Vidite, se ja to vidim i se ja to znam, i vi to znate ali si čkomimo nišče nikaj ne zna niti želi znati... a tak se bratski spominamo... s kolcem vu kmici... A dvonošci smo... s hrptenjačom, glavom i s pamet-jom... I mislimo! Hm... hm... hm... Što je unda pametnejši dvonošci ili četveronošci? Kaj? No, ve rečite!

Ljudi su tihi, otvorenih ustiju, zbunjeni i zapanjeni slušali dugačko predavanje Blaža

Gecija ove večeri i noći i nitko se nije smijao. Đurek koji je čitavo vrijeme stajao ispred Blaža, po džepovima je tražio dozu s cigaretama, polagano je izvadio i dugo je prstima prebiraao cigarete, kao da traži koja je mekanija.

Blaž je osjetio zabunu koju je unio među ljude, pobjedonosno je ustao sa »šamrlina«, pritegao hlače s obim rukama i podigao ih, popravio opasač, pogledom prošao po prisutnima, a prikriiveni smijeh još više mu je razvukao kutove ionako širokih ustiju da mu se je nos još više spljoštio, crven s plavim žilicama, neobično širok i kao raskoljen.

Izgledalo je kao da nitko od prisutnih neće da podigne pogled s poda, kad je Blaž polagano, gegajući se i njišući u hod, krenuo prema izlaznim vratima.

Napolju su mutno svjetlucale zvijezde djelomično zastre oblacima, kao žeravice

pokrite bijelim pepelom, i nije bilo odraza ni oblaka ni komadića plavog neba u kaljavoju i žutoj vodi Glibokog. Nedaleko, kod Stankovićevih, razdraženo je lajao pas i netko je otvorio vrata i umirivao ga. Voda je izlazeći iz turbine jednolično šumjela i nije se čulo kako vjetar šuška u granama duda pred mlinom. Iz kuće, nasuprot mlinu, gdje je stanovao vlasnik mlina Vuković, kroz samo jedan dobro osvijetljen prozor svijetlost se razlila dijelom dvorišta, pa su se u blatu svjetlucale barice vode, kao komadići razbijena ogledala.

Blaž je znao da sada Matija, sin vlasnika, čini dnevni obračun, pa je promrmljao:

— Matija dela ... dobro ...

Tada mu pažnju privuče tih razgovor koji se je vodio pod dudom u tami ... Prisjeti se da to razgovaraju Jožek Zvonarekov i Miška Vlahovićev koji su ranije izašli iz mlina.

Ponosan i zadovoljan pomisli na one koji su ostali u mlinu, na njihov zaustavljeni smijeh, na zabunu, na ...

— Blaž, to je bilo predavanje ... reče sam sebi.

Samosvijesno je pogladio rukom lice, protrljao nos, zabacio kapu još dublje na potiljak i pljunuo.

— He, he, he ... tak je ...!

Zatim je dugo prekapao po džepovima tražeći cigaretu.

Vlažna noć mirisala je na nabubrelu i mokru zemlju, na mlade vrbe na kojima su već umjesto maca lepršali mali, zeleni listići i na gnoj kojeg su danas Vukovićevi raskopali i odvozili na njive.

U mlinu se izlaskom Blaževim razgovor nije ni nastavljao. Ljudi su i dalje sjedili na vrećama, pušili, kašljucali i neki oborenih glava drijemali.

Ali mlin je i dalje jednolično mumljao, tresao se i grohotao, pa je izgledalo kao da se nakom Blaževog predavanja, grohotom smije u ovu proljetnu noć.

Gusti Drkov punio je svoju vreću brašnom i s obje je ruke podizao i spuštao nabijajući sadržaj, kako bi u vreću što više stalo, da konačno skupi grlo i pažljivo ga zaveže.

Pero je, umjesto Blaža, sve već pripremao za meljavu onog koji je bio na redu.

Blaž je lagano krenuo do »glave« da vidi koliko je još vodostaj i da ocjeni kako će još dugo moći mljeti.

Naišavši na blato zastao je i masno prokleo mjesec koji je zaboravio svijetliti.

Selo je već spavalo dubokim snom samo se gdje gdje javio po koji pas.

(1941.)